

УДК 377.3 (430) : 614.253.2

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СЕСТРИНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ НІМЕЧЧИНИ В СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ

Олесюкова Г.Г., аспірант кафедри
практики іноземної мови та методики викладання
Хмельницький національний університет
Науковий керівник: Бідюк Н.М., д. пед. н.,
професор, завідувач кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницький національний університет

У статті розглядаються основні професійні компетентності сестринського персоналу Німеччини в світлі європейських вимог. На основі порівняльного аналізу праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, нормативно-правових документів ЄС, ВООЗ, законодавства Німеччини, електронних ресурсів з досліджуваної проблеми, а також синтезу, узагальнення і систематизації теоретичних положень, що містяться у вищезазначених першоджерелах, зроблено висновок, що вимоги, які висувуються до майбутнього сестринського персоналу Німеччини з огляду на європейські нормативно-правові документи, підкреслюють підвищення його ролі в системі охорони здоров'я Німеччини, мотивують його до подальшого професійного зростання.

Ключові слова: Директиви ЄС, Німеччина, нормативно-правові документи, професійні компетентності, сестринський персонал.

В статье рассматриваются основные профессиональные компетентности сестринского персонала Германии в свете европейских требований. На основе сравнительного анализа работ отечественных и зарубежных исследователей, нормативно-правовых документов ЕС, ВОЗ, законодательства Германии, электронных ресурсов по исследуемой проблеме, а также синтеза, обобщения и систематизации теоретических положений, содержащихся в вышеупомянутых первоисточниках, сделан вывод, что требования, которые выдвигаются к будущему сестринскому персоналу Германии, учитывая европейские нормативно-правовые документы, подчеркивают повышение его роли в системе здравоохранения Германии, мотивируют его к дальнейшему профессиональному росту.

Ключевые слова: Директивы ЕС, Германия, нормативно-правовые документы, профессиональные компетентности, сестринский персонал.

Oleskova H.H. PROFESSIONAL COMPETENCE OF GERMAN NURSING PERSONNEL IN THE LIGHT OF EUROPEAN REQUIREMENTS

The article reviews the main professional competences of German nursing personnel in the light of European requirements. Based on a comparative analysis of native and foreign research works, normative legislative documents of the EU, WHO, German laws, electronic resources on the problem under study and synthesis, generalization and systematization of theoretical provisions, contained in the above-mentioned authentic sources, concluded that the requirements put forward to the future nursing personnel in Germany due to the European normative legislative documents, emphasize its increasing role in the German health care system, motivate it to further professional growth.

Key words: EU Directives, Germany, normative legislative documents, professional competences, nursing personnel.

Постановка проблеми. Реформування систем охорони здоров'я та медичної освіти в Україні, застосування більш складних методів лікування, діагностики та профілактики захворювань, впровадження інноваційних технологій та сучасних підходів у наданні медичної допомоги вимагає створення сучасних національних стандартів підготовки сестринського персоналу, які б відповідали європейським кваліфікаційним вимогам.

Професійна компетентність сестринського персоналу, яка при цьому формується відповідно до вимог часу, реалізує

надання медичної допомоги пацієнтам на більш високому рівні та сприяє зміцненню здоров'я людей і продовженню тривалості їх життя. З огляду на вищевикладене, для нас є надзвичайно цінним досвід підготовки сестринського персоналу Німеччини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз автентичних фахових джерел свідчить про інтерес багатьох науковців до проблем становлення і розвитку професійних компетентностей фахівців як в Україні, так і Німеччині. Українські науковці О. Варецька, І. Васильєв, І. Гнатишин, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Луговий,

С. Сисоєва, В. Ягупов та багато інших присвятили свої праці проблемам компетентнісної освіти. Проблеми формування професійної компетентності медичних сестер України присвятили свої дослідження І. Радзівська та З. Шарлович. Поняття «професійна компетентність» фахівця у дослідженнях німецьких вчених відображене у дослідженні Л. Отрощенко.

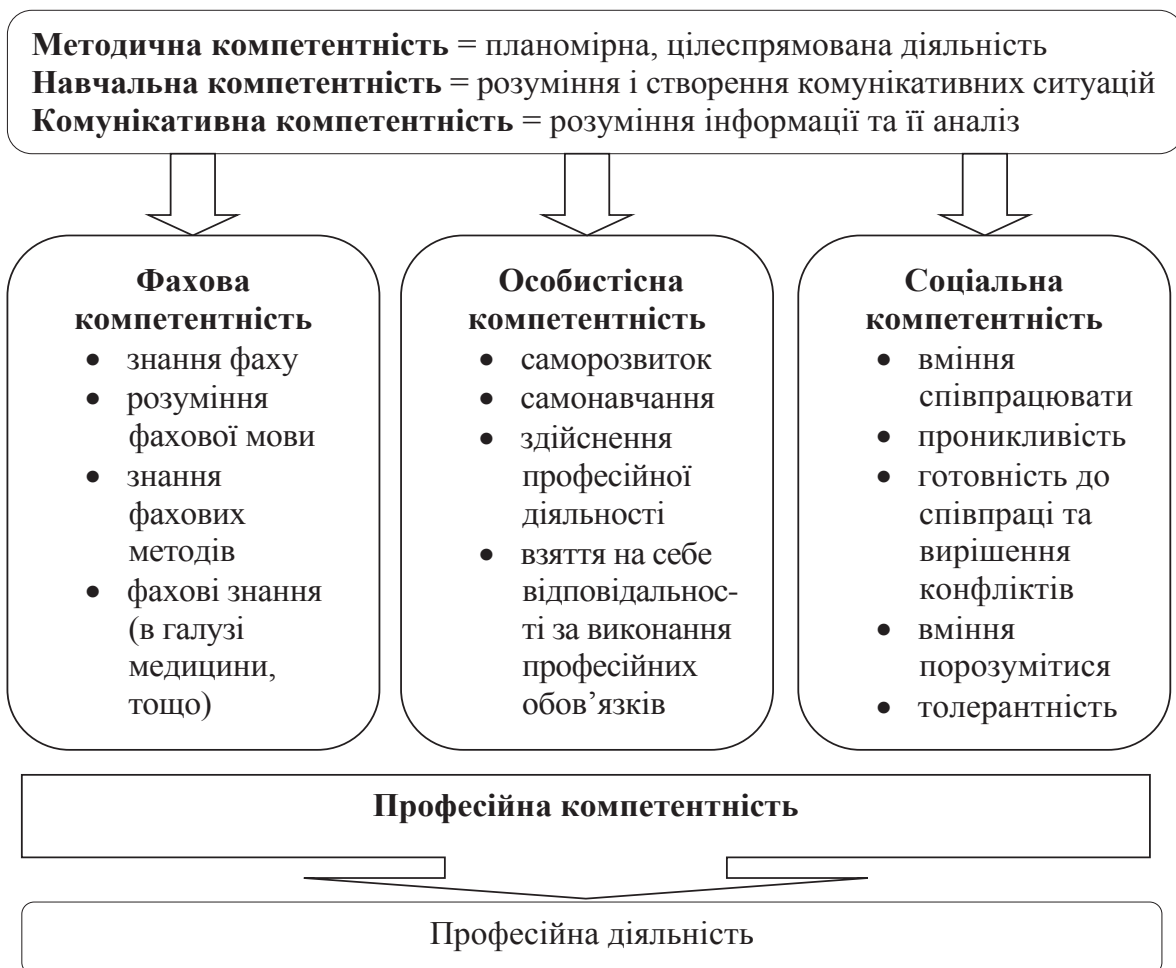
Німецькі дослідники Ф. Вайнерт (F. Weinert), П. Денбостель (P. Dehnbostel), М. Лінтен (M. Linten), М. Мульдер (M. Mulder), С. Прюстель (S. Prüstel), М. Ріггер (M. Riegger) висвітлювали у своїх працях тлумачення поняття «компетентність» фахівців. Теоретичне і практичне значення для нашого дослідження має трактування поняття, в тому числі й «професійної компетентності», у працях німецьких дослідників В. Гамахер (W. Hamacher), К. Ейкхольт (C. Eickholt), Н. Ленартц (N. Lenartz), С. Бланко (S. Blanco).

Варто зазначити, що в українській психолого-педагогічній літературі недостатньо висвітлено трактування німецького поняття

«Kompetenz». Крім того, сутність поняття «професійна компетентність» («berufliche Handlungskompetenz») сестринського персоналу Німеччини не з'ясовано українськими науковцями.

Постановка завдання. У статті маємо намір здійснити аналіз автентичних фахових джерел з тематики нашого дослідження, переклад певних нормативно-правових документів та психолого-педагогічної літератури з метою виявлення основних професійних компетентностей сестринського персоналу Німеччини в світлі європейських вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернемося до Закону України «Про вищу освіту» і будемо спиратися в подальшому на трактування поняття «компетентність». У розділі 1, статті 1 сформульовано: «Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність»

Рис. 1. Складові поняття «професійна компетентність» з точки зору носіїв німецької мови

і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [1].

Передусім, з метою подальшого використання у статті поняття «професійна компетентність» («berufliche Handlungskompetenz») сестринського персоналу Німеччини, з'ясуємо сутність німецького поняття «Kompetenz» та погодимось з визначенням цього поняття, яке подається у німецькому тлумачному словнику Duden. Згідно з ним, німецьке поняття «Kompetenz», залежно від контексту, має різні значення. По-перше, в ньому поняття «Kompetenz» тлумачиться як: а) «знання (розуміння) справи» («Sachverstand»); «вміння» («Fähigkeiten»); «компетентність» та б) «компетенція» («Zuständigkeit»), яке переважно вживається у юридичній мові. По-друге, у мовознавстві, згідно з визначенням американського мовознавця Н. Хомського (N. Chomsky), під поняттям «Kompetenz» розуміється «сукупність всіх мовних здібностей, якими володіє носій мови» («Summe aller sprachlichen Fähigkeiten, die ein Muttersprachler besitzt») [13].

Загальновідомо, що у психолого-педагогічній літературі панували відмінні думки про сутність понять «компетентність» та «компетенція» фахівця та висвітлювалося їх тлумачення багатьма науковцями. Німецький науковець М. Мульдер (M. Mulder), дослідивши процес становлення поняття «Kompetenz», вбачає незаперечний факт існування подвійного значення цього поняття, а саме: «Autorität» («авторитет; вплив») та «Fähigkeit» («здібність; уміння») [15].

Перейдемо до розгляду складових поняття «професійна компетентність» з точки зору носіїв німецької мови (рис. 1) [11, с. 30; 12; 14].

Постійна конференція міністрів освіти і культури земель ФРН (Kultusministerkonferenz – КМК) визначає поняття «професійна компетентність» як єдність фахової, соціальної та особистісної компетентності [11, с. 28].

П. Денбостель (P. Dehnbostel) описує поняття «професійна компетентність» за допомогою трьох величин – фахової, соціальної та особистісної компетентності, які слід розглядати комплексно, щоб цілком зрозуміти сутність цього поняття. Інші величини – методична компетентність, навчальна компетентність та комунікативна компетентність є частиною трьох вказаних вище компетентностей [11, с. 29].

З метою подальшого використання у статті поняття «сестринський персонал» («Pflegerpersonal») згадаємо конвенцію

«Про зайнятість та умови праці й життя сестринського персоналу № 149 (укр/рос)» від 21.06.1977 року, в якій зазначено, що «сестринський персонал – всі категорії осіб, які забезпечують сестринський догляд і сестринське обслуговування» [2].

Крім того, погодимось з визначенням поняття «сестринський персонал» («Pflegerpersonal»), яке у словнику Duden тлумачиться як «персонал, що працює у лікарні, будинку інвалідів та подібних закладах догляду за хворими» («Pflegerpersonal – Personal, das in einem Krankenhaus, Pflegeheim o. D. in der Krankenpflege tätig ist») [16].

Поняття «сестринський персонал» Німеччини охоплює досить велику кількість назв професій у сфері догляду, зокрема, медичний брат/медична сестра (Krankenpfleger/Krankenschwester), медичний брат з догляду за людьми похилого віку/медична сестра з догляду за людьми похилого віку (Alterpfleger/Altenpflegerin). Нові назви професій сестринського персоналу підкреслюють в мовному відношенні розширений підхід до догляду за пацієнтами, що не обмежується лише лікувальним аспектом, а надалі містить також профілактичні, реабілітаційні та паліативні заходи. До них з 01.01.2004 року відносять медичного брата з профілактики та догляду за хворими/медичну сестру з профілактики та догляду за хворими (Gesundheits- und Krankenpfleger/Gesundheits- und Krankenpflegerin), медичного брата з профілактики та догляду за дітьми/медичну сестру з профілактики та догляду за дітьми (Gesundheits- und Kinderkrankenpfleger/Gesundheits- und Kinderkrankenpflegerin).

Вимоги до професійної компетентності сестринського персоналу Німеччини та його зростаюча роль у вирішенні сучасних проблем системи охорони здоров'я та наданні ефективної, доступної для всіх медичної допомоги змінюються з плином часу. Нормативно-правові документи ЄС, ВООЗ, законодавство Німеччини є свідченням цього.

Першою конференцією ВООЗ з питань сестринської справи у Європі було здійснено низку кроків з метою підвищення статусу медичних сестер і акушерок та максимального використання їх потенційних можливостей. На другій європейській конференції ВООЗ з питань сестринської та акушерської справи за участю міністрів охорони здоров'я держав-членів Європейського регіону ВООЗ 15 – 17 червня 2000 року була підписана Мюнхенська декларація, у якій вони зобов'язалися вжити заходів щодо:

а) забезпечення участі медсестер і акушерок в процесі прийняття рішень на всіх

рівнях розробки та реалізації політики охорони здоров'я;

б) вирішення існуючих проблем, зокрема, в таких галузях, як кадрова політика, забезпечення рівних можливостей для чоловіків та жінок, підвищення статусу медсестер і акушерок при домінуючій ролі лікарів;

в) забезпечення можливостей для службового зростання і створення відповідних фінансових стимулів;

г) вдосконалення системи базової та неперервної професійної освіти і забезпечення доступу до вищої медсестринської та акушерської освіти;

г) створення можливостей для спільного навчання медсестер, акушерок та лікарів на до- та післядипломному рівнях освіти для забезпечення їх більш тісної співпраці та міждисциплінарної взаємодії з метою покращення якості надання медичної допомоги;

д) підтримки наукових досліджень та поширення інформації з метою розвитку знань і бази фактичних даних з сестринської та акушерської практики;

е) пошуку можливостей для створення та підтримки програм і служб надання сестринської та акушерської допомоги, орієнтованої на потреби сім'ї, включаючи, де це доречно, реалізацію концепції медичної сестри сімейної медицини;

є) посилення ролі медичних сестер і акушерок в таких галузях, як суспільна охорона здоров'я, зміцнення здоров'я і розвиток потенціалу населення на місцевому рівні [19].

До нормативно-правових документів Німеччини, що нині регулюють освіту та професійну діяльність сестринського персоналу, належать: Закон «Про професії з догляду за людьми похилого віку» («Altenpflegegesetz») від 17.11.2000 року з останніми змінами 18.04.2016 року, Постанова «Про освіту та складання іспитів для професій працівників з догляду за людьми похилого віку» («Altenpflege-Ausbildungs- und Prüfungsverordnung») від 26.11.2002 року з останніми змінами 18.04.2016 року, Закон «Про професії з догляду за хворими» («Krankenpflegegesetz») від 16.07.2003 року з останніми змінами 04.04.2017 року, Постанова «Про освіту та складання іспитів для професій з догляду за хворими» («Ausbildungs- und Prüfungsverordnung für die Berufe in der Krankenpflege») від 10.11.2003 року з останніми змінами 18.04.2016 року [4; 5; 9; 10].

В законодавстві Німеччини, що регламентує освіту сестринського персоналу, висувуються вимоги до його фахової підготовки та професійної компетентності, які

ґрунтуються на Директивах ЄС, зокрема на Директиві 2005/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 7 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій (Richtlinie 2005/36/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 7. September 2005 über die Anerkennung von Berufsqualifikationen) та Директиві 2013/55/ЄС Європейського парламенту та Ради від 20 листопада 2013 року зі змінами до вказаної вище Директиви (Richtlinie 2013/55/EU des Europäischen Parlaments und des Rates vom 20. November 2013 zur Änderung der Richtlinie 2005/36/EG über die Anerkennung von Berufsqualifikationen und der Verordnung (EU) Nr. 1024/2012 über die Verwaltungszusammenarbeit mit Hilfe des Binnenmarkt-Informationssystems („IMI-Verordnung“)) [6; 17; 18].

В Директивах ЄС прописано, що свобода пересування та взаємовизнання державами-членами ЄС дипломів, сертифікатів та інших документів, виданих компетентними органами у державі-члені ЄС, лікарям, сестринському персоналу загального профілю та іншим фахівцям обмеженої кількості професій (стоматологам, ветеринарам, акушеркам, фармацевтам і архітекторам) має базуватись на принципі автоматичного визнання їх професійних кваліфікацій в ході узгодження мінімальних вимог до навчання. «Європейська професійна картка» являє собою електронний документ, що засвідчує визнання професійних кваліфікацій фахівця та виконання ним всіх необхідних умов для надання послуг на території держав-членів ЄС.

Вимоги до навчання сестринського персоналу загального профілю прописані в статті 31 вказаних вище Директив ЄС. Згідно цієї статті Директив ЄС, прийом на навчання сестринського персоналу загального профілю залежить від:

а) завершення 12-річної загальної середньої освіти, про що свідчить диплом, свідоцтво або інший документ еквівалентного рівня, виданий компетентними органами держав-членів ЄС, який забезпечує доступ до університетів або вищих навчальних закладів еквівалентного рівня;

б) завершення 10-річної загальної середньої освіти, про що свідчить диплом, свідоцтво чи інший документ, який дає право на навчання у професійній школі або за програмами професійної підготовки сестринського персоналу.

Підготовка сестринського персоналу загального профілю має здійснюватись упродовж трьох років на постійній основі, включати в себе щонайменше програму,

описану в додатку V, пункті 5.2.1., крім того, вона може бути виражена еквівалентними кредитами ECTS, і охоплювати щонайменше 4600 годин теоретичної та практичної (клінічної) підготовки. Тривалість теоретичного навчання при цьому становить як мінімум одну третину, тривалість практичного (клінічного) навчання не менше половини мінімальної тривалості навчання.

В ході теоретичної підготовки майбутній сестринський персонал здобуває необхідні знання, уміння та компетентності, вказані відповідно у § 6 та § 7. Під час практичної (клінічної) підготовки майбутній сестринський персонал навчається працювати в колективі (команді) та, безпосередньо контактуючи зі здоровими та/чи хворими особами та/чи громадами, організовувати, розподіляти і оцінювати необхідний комплексний догляд за хворими на основі здобутих знань, умінь та компетентностей.

Майбутній сестринський персонал має навчитися не лише працювати в колективі, але й керувати колективом та організовувати загальний догляд, в тому числі медико-санітарну освіту для окремих осіб і невеликих груп в медичних закладах або у громаді.

Навчати сестринський персонал мають викладачі догляду за хворими та інші компетентні особи в університетах і вищих навчальних закладах еквівалентного рівня або в професійних школах, чи за програмами в професійній підготовці сестринського персоналу. Ця підготовка має проводитися в лікарнях або інших закладах охорони здоров'я, в тому числі у громаді, під керівництвом сестринського персоналу, який здійснює викладацьку діяльність у співпраці та за участю решти кваліфікованого сестринського персоналу.

Згідно з Директивами ЄС, статті 31, параграфу 6 підготовка сестринського персоналу (медичних сестер/медичних братів) загального профілю має гарантувати здобуття ним таких знань та умінь:

а) глибокі знання наук, на яких базується загальний догляд за хворими, в тому числі достатні знання про організм людини та його фізіологічні функції, поведінку здорових і хворих людей, а також вплив фізичного та соціального середовища на здоров'я людини;

б) знання теорії професійної діяльності (сутності професії) та професійної етики, загальних принципів здоров'я і догляду за хворими;

в) належний клінічний досвід, що має володіти навчальною цінністю і бути отриманим під наглядом кваліфікованого

сестринського персоналу в тих закладах, де є достатня кількість кваліфікованого персоналу і відповідного обладнання для сестринського догляду за пацієнтами;

г) здатність брати участь у практичній підготовці медичного персоналу та досвід роботи з таким персоналом;

г) досвід роботи з представниками інших професій у галузі охорони здоров'я.

У статті 31, § 7 вищевказаних Директив ЄС прописані сучасні вимоги до сестринського персоналу. Професійні кваліфікації сестринського персоналу загального профілю незалежно від того, чи здійснювалось його навчання в університетах або вищих навчальних закладах еквівалентного рівня, професійних школах або в рамках програм професійної підготовки сестринського персоналу, мають свідчити про те, що фахівець спроможний:

а) самостійно надавати необхідну сестринську допомогу, використовуючи сучасні теоретичні та практичні (клінічні) знання, а також планувати, організовувати та забезпечувати догляд за хворими на основі отриманих знань і умінь, здобутих у відповідності з пунктами а), б), в) § 6 в цілях вдосконалення професійної практики;

б) ефективно співпрацювати з іншими фахівцями у галузі охорони здоров'я, в тому числі брати участь у практичній підготовці медичних кадрів на основі здобутих знань і умінь;

в) заохочувати окремі особи, сім'ї та групи людей вести здоровий спосіб життя і надавати самопомогу на основі знань і умінь, здобутих у відповідності з пунктами а), б) § 6;

г) самостійно вживати негайних заходів щодо збереження життя, в тому числі у кризових і катастрофічних ситуаціях;

г) самостійно надавати поради, консультування та підтримку особам, які потребують догляду, та їх близьким;

д) самостійно забезпечувати якісну сестринську допомогу та оцінювати її;

е) висловлюватись ерудованою професійною мовою та співпрацювати з представниками інших професій в галузі охорони здоров'я;

е) аналізувати якості сестринської допомоги для вдосконалення власного професійного досвіду в якості сестринського персоналу загального профілю.

Формування професійної компетентності сестринського персоналу загального профілю відбувається в ході вивчення курсів навчальних дисциплін, зазначених у додатку V, пункті 5.2.1. Директив ЄС. Теоретична підготовка охоплює такі дисципліни:

а) у галузі догляду за хворими: теорія професійної діяльності (сутність професії) та медсестринська етика, загальні принципи гігієни та догляду за хворими, загальна та спеціалізована терапія, загальна та спеціалізована хірургія, догляд за дитиною та педіатрія, догляд за породіллею та немовлям, догляд за душевнохворими та психіатрія, догляд за людьми похилого віку та геріатрія;

б) фундаментальні науки: анатомія і фізіологія, патологія, бактеріологія, вірусологія та паразитологія, біофізика, біохімія та радіологія, дієтологія, гігієна (профілактична медицина та медико-санітарна освіта), фармакологія;

в) суспільні науки: соціологія, психологія, основи управління, основи педагогіки, соціальне і санітарне законодавство, правові аспекти догляду за хворими;

Практична (клінічна) підготовка охоплює дисципліни у галузі догляду за хворими: загальна та спеціалізована терапія, загальна та спеціалізована хірургія, догляд за дитиною та педіатрія, догляд за породіллею та немовлям, догляд за душевнохворими та психіатрія, догляд за людьми похилого віку та геріатрія, сестринський догляд вдома.

В Директивах ЄС говориться про те, що одна чи декілька вказаних вище навчальних дисциплін можуть викладатись в контексті інших дисциплін або у поєднанні з ними. Теоретична підготовка має бути виваженою та узгодженою з практичною таким чином, щоб зазначені в цьому додатку знання і уміння можна було б здобувати належним чином.

Особлива увага в Директивах ЄС надається безперервній професійній освіті. «Безперервне навчання» включає: загальну освіту, професійну освіту і навчання, формальну освіту і навчання протягом усього життя, що призводить до підвищення рівня професійної компетентності сестринського персоналу.

З урахуванням швидкості технологічного розвитку і наукового прогресу, навчання протягом усього життя має важливе значення для цілої низки професій. У зв'язку з цим держави-члени ЄС повинні вжити конкретних заходів для відповідного безперервного навчання, підготовки фахівців у руслі технічного і наукового прогресу [6; 17; 18].

Нині на розгляді в парламенті Німеччини знаходиться проект Закону «Про реформування професій у сфері сестринського догляду» («Entwurf eines Gesetzes zur Reform der Pflegeberufe («Pflegeberufereformgesetz»)), згідно з яким фахова підготовка

сестринського персоналу з профілактики та догляду за дорослими і дітьми, а також сестринського персоналу з догляду за людьми похилого віку буде єдиною, і новою назвою фахівців у сфері сестринського догляду в Німеччині стане «Pflegefachfrau/Pflegefachmann» – «фахівець сестринської справи».

В проекті Закону, розділі 1, § 5 говориться, що навчання фахівців сестринської справи сприяє розвитку фахової, особистісної, соціальної, методичної, навчальної, комунікативної компетентності та здатності до передавання знань та самоаналізу, що є необхідним для здійснення безсторонньої допомоги процесно-орієнтованого загального догляду за пацієнтами всіх вікових категорій, які потребують невідкладної та довготривалої сестринської допомоги в стаціонарних та амбулаторних умовах. При цьому необхідним є навчання упродовж життя, що прийнято вважати процесом творення власної професійної біографії та безперервним подальшим розвитком в якості особистості та фахівця [8].

Позитивний досвід фахової підготовки сестринського персоналу Німеччини є надзвичайно важливим для України. Адже в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в главі 23 статті 432 пункті b) пропонується «створення національних механізмів з метою покращення прозорості та визнання кваліфікацій та компетенцій, використовуючи, коли це можливо, досвід ЄС» [3].

При цьому важливими для нас є Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року щодо створення європейської кваліфікаційної системи для можливості отримувати освіту протягом усього життя (№ 2008/С 111/01), де говориться, що «індивідуальний розвиток, конкурентоспроможність, зайнятість і соціальна згуртованість у суспільстві вирішальною мірою залежать від розвитку і визнання знань, умінь та компетентностей громадян. Розвиток та їх визнання має сприяти транснаціональній мобільності тих, хто працює і навчається, а також сприяти тому, що вимоги до попиту і пропозиції мають відповідати європейському ринку праці. Таким чином, мають удосконалюватися і заохочуватися на національному та громадському рівнях використання кваліфікацій та доступ і участь в навчанні упродовж життя для всіх, в тому числі знедолених людей» [7].

Висновки з проведеного дослідження.

Вимоги, що висуваються до майбутнього сестринського персоналу Німеччини, з огляду на європейські нормативно-пра-

вові документи, підкреслюють підвищення його ролі в системі охорони здоров'я Німеччини, мотивують його до подальшого професійного зростання, отримання знань і умінь, необхідних для фахівців сестринської справи в наш час бурхливого розвитку науково-технічного прогресу. Фахова підготовка сестринського персоналу України знаходиться на порозі змін. Цьому сприяють реформи як в галузі охорони здоров'я, так і в галузі медичної освіти. Кваліфікація сестринського персоналу України має відповідати європейським вимогам і стандартам а наша медична освіта – бути однією з кращих в Європі.

У перспективі ставимо за мету дослідити шляхи формування професійних компетентностей сестринського персоналу Німеччини та розглянути можливість застосування позитивного німецького досвіду для формування професійних компетентностей сестринського персоналу України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (Сторінка 1 з 6) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Конвенція про зайнятість та умови праці й життя сестринського персоналу № 149 (укр/рос) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_056
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
4. Ausbildungs- und Prüfungsverordnung für den Beruf der Altenpflegerin und des Altenpflegers [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <https://www.gesetze-im-internet.de/altpfapriv/BJNR441800002.html>
5. Ausbildungs- und Prüfungsverordnung für die Berufe in der Krankenpflege [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/krpflapriv_2004/gesamt.pdf
6. Directive 2005/36/EC of the European parliament and of the council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications (Text with EEA relevance) (OJ L 255, 30.9.2005, p. 22 [Elektronische Ressource]. – Mode of access: <https://www.education.ie/en/The-Education-System/Qualifications-Recognition/EU-Directive-2005-36-EC.pdf>
7. Empfehlung des Europäischen Parlaments und des Rates vom 23. April 2008 zur Einrichtung des Europäischen Qualifikationsrahmens für lebenslanges Lernen (2008/C 111/01) [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2008.111.01.0001.01.DEU
8. Entwurf eines Gesetzes zur Reform der Pflegeberufe («Pflegeberufereformgesetz») [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <https://www.bmfsfj.de/blob/77270/a53f5a0dc4ef96b88a1acb8930538079/entwurf-pflegeberufsgesetz-data.pdf>
9. Gesetz über die Berufe in der Altenpflege [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart: <https://www.gesetze-im-internet.de/altpflg/BJNR151310000.html>
10. Gesetz über die Berufe in der Krankenpflege [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : https://www.gesetze-im-internet.de/krpflg_2004/_4.html
11. Hamacher W., Eickholt C., Lenartz N., Blanco S., (2012) Sicherheits- und Gesundheitskompetenz durch informelles Lernen im Prozess der Arbeit [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : https://www.baua.de/DE/Angebote/Publikationen/Berichte/F2141.pdf?__blob=publicationFile&v=8
12. Handlungskompetenzmodell. [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : https://www.thieme.de/statics/dokumente/thieme/final/de/dokumente/tw_pflegepaedagogik/abb-03-06-handlungskompetenzmodell.jpg
13. Kompetenz [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <http://www.duden.de/rechtschreibung/Kompetenz>
14. Linten, M., Prüstel, S. (2015) Kompetenz in der beruflichen Bildung: Begriff, Erwerb, Erfassung, Messung [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : https://www.bibb.de/dokumente/pdf/a1bud_auswahlbibliographie-kompetenz-in-der-beruflichen-bildung.pdf
15. Mulder, M. Kompetenz – Bedeutung und Verwendung des Begriffs in der beruflichen Erstausbildung und Weiterbildung. Europäische Zeitschrift für Berufsbildung Nr. 40 – 2007/1 [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <https://www.google.com.ua/#q=Mulder+M.+Kompetenz++Bedeutung+und+Verwendung+des+Begriffs+in+der+beruflichen+Erstausbildung+und+Weiterbildung.+Europäische+Zeitschrift+für+Berufsbildung+Nr.+40+-+2007/1>
16. Pflegepersonal [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <http://www.duden.de/rechtschreibung/Pflegepersonal>
17. Richtlinie 2005/36/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 7. September 2005 über die Anerkennung von Berufsqualifikationen [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=celex%3A32005L0036>
18. Richtlinie 2013/55/EU des Europäischen Parlaments und des Rates vom 20. November 2013 zur Änderung der Richtlinie 2005/36/EG über die Anerkennung von Berufsqualifikationen und der Verordnung (EU) Nr. 1024/2012 über die Verwaltungszusammenarbeit mit Hilfe des Binnenmarkt-Informationssystems („IMI-Verordnung“) [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=celex%3A32013L0055>
19. WHO/Europa. Publikationen. Erklärung von München – Pflegende und Hebammen – ein Plus für Gesundheit [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart: <http://www.euro.who.int/de/publications/policy-documents/munich-declaration-nurses-and-midwives-a-force-for-health>